

ESEJIZMI V ROMANU VINKA OŠLAKA

Prispevek se ukvarja z esejizmi v literarnem delu Vinka Ošlaka. Predstavljen je preplet njegove esejistične misli v treh romanih, avtobiografskem *Človeka nikar* ter družbenokritičnih *Hagar* in *Obletnica mature*. Analizirani bosta vloga in pomen esejizmov oz. esejističnih eksurzov v omenjenih literarnih delih.

Ključne besede: Vinko Ošlak, sodobni slovenski roman, esejizem, esejistični ekskurz, jezik, narod, krščanstvo, umetnost.

1 Uvod

Pisatelj, esejist, prevajalec, v zgodnejših ustvarjalnih letih pa tudi pesnik Vinko Ošlak (1947) je ploden literarni ustvarjalec. Pred leti se je s Prevalj preselil na avstrijsko Koroško, v Celovec, kjer živi in ustvarja še danes. Izdal je mnogo esejističnih zbirk, v katerih imajo pomembno vlogo refleksije o jeziku, narodu, kulturi, krščanstvu in umetnosti. Za zbirko *Spoštovanje in bit: eseji o naravi, človeku in kulturi* (2003) je prejel Rožančevo nagrado. Izdal je dva družbenokritična romana, prvenec *Hagar* (1992) in *Obletnico mature* (1998), avtobiografski *Človeka nikar* (1995) in zgodovinski roman *Krst na Auvi* (2010).

Namen tega prispevka je predstaviti integracijo esejistične misli v romanih, z izjemo zadnjega, pri tem pa upoštevati njeno vlogo, zlasti v razvoju dogajanja in literarnih oseb, ter pomen za analizirano literarno delo. Prispevek se uvodoma ukvarja s teoretičnimi izhodišči, ki definirajo pojem esejizem, pripovedno esejizirano prozo,

esejistični roman, da bi ob njihovih značilnostih ovrgli ali potrdili tezo o njihovi prisotnosti v romanih Vinka Ošlaka.

Takoj lahko ovzrremo, da v njih, razen v prvencu, ne gre za vprašanje esejizirane pripovedne proze (Štuhec 2003: 19), čeprav se v prozi Vinka Ošlaka vseskozi kaže preplet esejističnih prvin na različnih ravneh pripovedi (deskripcija, dialoškost, monološkost). Esejizirano pripovedno prozo sta pisala že Izidor Cankar in Edvard Kocbek (prav tam), preplet romanesknih in esejističnih prvin je opaziti tudi pri drugih avtorjih, npr. v literarnem delu J. Saramaga (Brune 2010), R. Musila (Bavec 2001). Značilnosti pripovedne esejizirane proze so vzročno-posledično, analitično, z dokazovanjem, dedukcijo, analogijo izražen kronološki tok, pripovedovanje kot »motivacijski okvir, ki omogoča fabulativne zaplete« (Štuhec 2003: 19), svetovnonazorska premišljevanja so izražena kot stališča literarnih oseb (prav tam). Ta so navidezno od teme povsem oddaljena. Epska oseba je nadomeščena z miselnim procesom, usmeritvami, pogledi. Razrahljana je pripovedna struktura, v katero vstopajo diskurzivne prvine (prav tam). Edini Ošlakov roman, ki bi takšnim značilnostim ustrežal, je prvenec *Hagar*. V literarnoteoretskem diskurzu se je poleg esejizirane pripovedne proze pojavil tudi pojem esejistični roman. O njem na primeru *Moža brez posebnosti* piše Nataša Bavec in takoj opozori, da so se naratološke teorije redko ukvarjale z esejističnim romanom oz. esejizmom v romanu. »Pravi« esejistični romani, kakršni so poleg Musilovega še Brochovi *Mesečniki*, Mannova *Čarobna gora*, so v literarni stroki doživeli tudi kritičen odziv (Bavec 2001: 46). Šele v drugi polovici 20. stoletja je sledilo prevrednotenje, npr. z G. Müllerjem (prav tam). Med drugim je avtorje morfoloških raziskav zanimal vpliv esejizma na obliko literarnega dela in na potek dogajanja (prav tam). Če izhajamo iz teze Nataše Bavec, da so v središču esejističnega romana *Mož brez posebnosti* »esejistično obarvana razmišljanja pripovedovalca in oseb zgodovine« (Bavec 2001: 55), potem je delno tak roman tudi *Hagar*, najbolj na koncu pripovedi, ko kaplan Germ pada po steni in premišljuje o svojih zmotah v odnosu do krščanstva in ljubezni. Podobno kakor Ulrich v romanu *Mož brez posebnosti*, je tudi Leopold Germ »nosilec miselnega sveta« (Bavec 2001: 56), njegovo esejistično razpravljanje o zahrbtini Cerkvi (v odnosu do očetovske, materinske ljubezni) in montaignevske refleksije¹ so nakazane, jasne, nimajo pa tako odločilnega pomena, da bi lahko to bil v celoti esejistični roman.

Za esejistični roman kot »intergenerično formo« (Bavec 2001: 46) velja, da »predstavlja tisto marginalno, nekonvencionalno obliko pripovednega teksta, v katerem se bistveno določilo romana, epskost, razkraja in rahlja, saj potek dogajanja, ki se konstituira v obliki fabule, prekinjajo esejistične refleksije pripovedovalca in/

¹ Na Ošlakovo esejistično misel so vplivali filozofi Pascal, Montaigne in Haecker. Eseji M. Montaigna so »prepredeni z variacijami fragmentarnih spoznanj o nenehno osciliraju jaza, ki se porajajo kot posledica metode nenehno novega preskušanja in poskušanja« (Balžalorsky 2010: 106). To iskanje resnice, nihanje jaza se pri kaplanu Germu jasno kaže med padanjem po steni, medtem ko pred tem živi prepričan v svojo resnico. Na koncu pa, kakor Montaigne v esejih, spozna, da je »opredelitev človeka na abstraktni ravni v smislu zajetja univerzalnega bistva človeka nemogoča« (Balžalorsky 2010: 106–107).

ali pripovednih oseb« (Bavec 2001: 46). Epskost je v prozi Vinka Ošlaka delno razrahljana, v večini pa esejizmi dajejo fabuli smisel, tragikomično, ironično, groteskno komponento, ki se vgrajuje v roman. Esejizem je zanj bistvena in pomembna lastnost: Bavec (2001: 56) s pomočjo izhodišč M. Bal in A. Gelleya meni, da ima »esejizem – kot opis – določeno vlogo v razvoju zgodbe, tematsko, idejno jo namreč osvetljuje, razodeva razvoj prihodnjih dogodkov, še vedno pa obstaja nezdružljivost esejističnega in pripovednega načina«. Tudi to slednjo, pomembno lastnost esejističnega romana, lahko na primeru Ošlakove proze zavrremo, saj gre pri njem za preplet, za soobstoj enega in drugega načina. Po Petru V. Zimi je esejistični roman treba razumeti kot konstruktivno kritiko teoretičnega, ideološkega jezika. Refleksivne, idejno-problemske vezi besedila »ne smejo postati tako dominantne, da bi pripoved služila zgolj kot njihova ilustracija« (Zima 1980: 126–129, povz. po Bavec 2001: 67). Romani Vinka Ošlaka tudi ne vsebujejo citatov iz filozofije, literature, kar je značilnost romana *Žena francoskega poročnika* J. Fowlesa (Zima 2010: 79), strinjamo pa se, da je esejistični diskurz v romanu lahko mišljen v recepcijskem smislu kot priložnost za bralca, »da se ustavi in razmisli o tekstu in zgodbi, namesto da bi oba nekritično sprejemal« (Zima 2010: 79). Prav tako je vredno poudariti pojem esejistični ekskurz, ki pomeni od glavne teme oddaljeno premišljevanje, ki si prizadeva razložiti nek drug pojav oz. problem, kar je značilnost romanov Vinka Ošlaka.

2 Literarno delo Vinka Ošlaka

Prvenec *Hagar* (1992) je družbenokritični roman o posameznikovich in kolektivnih napakah, zablodah, ki so upovedene v glavni literarni osebi, kaplanu Leopoldu Germu in njegovih faranih. Deloma je *Hagar* tudi antiutopični roman. Krajevno je sicer določen (Sele), torej ne gre za »mesto, ki ga ni« (Zupan Sosič 2006: 147), toda značilnost *Hagarja* je tudi v tem, da so družbeni zakoni izvršeni grobo, predstavljeni so kot »orodje pritiska in manipulacije, presunljiva in naravnosti k permanentnemu antagonizmu posameznik : skupnost« (prav tam). Gre za velik, nepremostljiv prepad med individuumom in družbo, ki krši osnovne moralno-etične vrednote, posameznik v tem kaosu pa se počuti odrinjenega in nesprejetega. Jasno je, da je njegova utopičnost utišana, toda šele z njegovo smrtjo. Njegova akcija je torej »že v osnovi zavrtá, zato se vsako vpletanje v tok dogodkov, ne glede na motive, nujno konča neuspešno in v negotovih okoliščinah« (Zupan Sosič 2006: 149). Gre za izgubljenega posameznika v množici. Roman *Hagar* s tretjeosebni, vsevedni pripovedovalcem je postavljen v vas Sele na Koroškem, v okolico cerkve sv. device Marije na jezeru. Fara, ki po legendi leži na dnu jezera, ga sprejme z zadržanostjo, ker je neposreden, neprizanesljiv in zvesto živi evangelijski nauk: noče krstiti otroka samo zaradi tega, ker je tak pač običaj, ne sprejme povabila zelo verne družine, ker so hkrati tudi zelo naklonjeni, ubogljivi državljani. Ko spozna ateistko Karolino Goll, ki nosi nezakonskega otroka in ne ve, ali naj ga obdrži ali ne, začne vse bolj premišljevati o svoji veri v Cerkev. Odide v gore, tam pa izgubi življenje in se med padanjem spominja na ljudi, ki jih je srečeval, se z njimi

pogovarjal, spozna lastne zmote in prepričanja, kakor tudi zablode Cerkve in države. *Hagar* se v modificirani obliki navezuje na svetopisemsko zgodbo o Abrahamovi priležnici in Sarini služabnici Hagar, ki jima rodi sina Izmaela. Je nadomestna mati, »zaslužnjena ženska«, ki doživlja podreitev pa tudi svobodo, zlasti pa prevlado in moč (Grimes 2004: 1). Je žrtev egoističnih Sarinih namer, zato gre pri sprejetju tako kočljive želje za »objektivizacijo njenega telesa« (Grimes 2004: 5). Ko Sara nažene Hagar in Izmaela, se Abraham umakne. Hagar v puščavi vidi pot v prihodnost in se odloči zanjo in za odgovornost, sinu pa izbere ženo. To odločitev je njena prva svobodna izbira (Grimes 2004: 12). Karolina nosi nezakonskega otroka in ne ve, ali naj se odloči za materinstvo. Ko prosi Germa, da bi bil otrokov duhovni oče, se slednji umakne kakor Abraham, zaradi česar pa začne dvomiti v svojo ljubezen do Cerkve. Germ je torej pred preizkušnjo, saj čuti do Karoline globoka čustva. Ni toliko v ospredju skušnjava, ki je po krščanskem izročilu tisto, »kar pogojuje človekovo svobodno odločitev, bodisi iz zunanjega sveta bodisi iz človekove notranjosti, ki mu je prirojena« (Avsenik Nabergoj 2010: 21), temveč preizkušnja lastne Germove volje, ki naj bi bila trdna in samosvoja. S tem se mu je odprla »priložnost, da se preizkuša v svojem osebnem odnosu do vrednot« (Avsenik Nabergoj 2010: 22). Svojo preizkušnjo pa udejanji šele na koncu, med padanjem. Ljubezen do Karoline vodi v pokop vere, v odklonitev in zavračanje svoje ljubezni do Cerkve. Dotlejško sobiva s farani, se samoobvladuje, pri čemer gre za »razumsko, disciplinirano uravnavanje strasti in vedenja z namenom izogniti se škodljivemu ali nemoralnemu ekscesu in pretiravanju. Je osebnotna vrlina, ki je temeljna za doseganje ciljev in razvoj drugih vrtilin« (Avsenik Nabergoj 2010: 29).

Literarno delo Vinka Ošlaka vsebuje avtobiografske fragmente, ki jih pisatelj v vseh obravnavanih delih, še najbolj pa v *Hagarju* in *Obletnici mature* predeluje in postavlja v kontekst fikcijskosti. Na avtobiografskost kaže dogajalni čas in prostor, zlasti slednji, ker ga je ta še posebno določeval. Ko z deskriptivno naracijo opisuje preteklost, se vrača na rodno Koroško, bodisi z legendami (pri *Hagarju*), realnimi osebami s spremenjenimi imeni (dr. Franc Sušnik, Jože Tisnikar, Rade Nikolič), dogajalnim prostorom (Sele, cerkev sv. device Marije na jezeru, toponimi s spremenjenim poimenovanjem, avstrijska Koroška). Pisatelj pa upoveduje tudi svoje nazore in prepričanja, ki jih mnogokrat z dialoško naracijo in skozi vsevednega pripovedovalca dodeljuje svojim literarnim osebami. Ti avtobiografski fragmenti svetovnonazorske perspektive so naslednji: nasprotovanje političnemu sistemu kot poskušanje izvajanja moči nad posameznikom, ki pa se mu upira, vseprisotno krščanstvo, kritična drža do religioznosti, nasprotovanje vsem uklonitvam zaradi lastnega, egoističnega interesa, koristi. V avtobiografskem romanu *Človeka nikar* gre za literarno predelavo esejističnih refleksij in spominov na otroštvo, mladost, odraslo dobo. Toda ta za postklasično naratologijo »ne predstavlja zanesljivega razmejitvenega kriterija« (Koron 2008: 11), na to navsezadnje humorno opozarja tudi Ošlak (1995: 5) v uvodu v »paratekstni sestavini« (Koron 2003: 81): »Radovedno iskanje, kdo bi utegnil tičati za kakim junakom v knjigi, opremljam z napisom, kakor jih postavljajo pred kamnolomi: Dostop na lastno odgovornost!«

Pripovedovanje v *Človeku nikar* (naslov aludira na dvojce: na Gregorčičevo istoimensko pesem in na vzklík pesnika Ernesta Golla ob samomoru) je osrediščeno na podajanje spominov in izkustev z več perspektiv, z notranjim monologom, s pripovedovalčevim osebnim, intimnim glasom, z razmišljujočimi pismi očetu in materi. Roman *Človeka nikar* sledi lastnostim, ki določujejo avtobiografski roman, npr. polpremi govor, glagoli notranjenega doživljanja, pluriperspektivistično prikazovanje (Koron 2003: 68). Ostali literarni liki nastopajo s spremenjenimi oz. preoblikovanimi imeni in lahko delujejo tudi kot izmišljene, neresnične osebe, zato se avtobiografska spominska pripoved za bralca z nepoznavanjem koroške kulturne zgodovine lahko tudi briše in postaja roman s ključem (Koron 2003: 79). Pripoved se osredinja na pripovedovalčeva otroška leta in na odraslo dobo, na čas, ko ima svojo družino, vsa spominjanja pa niso strogo kronološko razporejena, temveč so fragmentirana. Kot nadčasovno, literarizirano pripovedovanje se izrisuje spominjanje na pripovedovalčevo rojstvo. V *Človeku nikar* so teme, o katerih premišljuje prvoosebni pripovedovalec, nakazane kot esejistični fragmenti, ne toliko kot esejizmi. Njihova funkcija je v plastenju literarne osebe, v njeni karakterizaciji, v zavračanju totalitarizmov in sprejemanju krščanstva.

Obletnica mature (1998) je družbenokritični roman, ki se dogaja v Južnem Noriku oz. v njeni prestolnici Klavdiforumu, kjer je že vrsto let njen voditelj Richard Kolar. Zaradi poskusa atentata je v bolnišnici, kjer pa ne zmore več govoriti nemškega jezika, kakor je bil doslej vajen, temveč govori in razume le še slovenščino. Bolnišnično osebje, politični kolegi in žena ga ne razumejo. Vsevedni pripovedovalec skozi življenjska spoznanja, nazore posamezne literarne osebe izrisuje njegov literarni karakter. V tragikomični, kaotični situaciji so predstavljeni vsi Kolarjevi tesni sodelavci in tudi žena, a z vsemi ima hladen, odtujen odnos. Gre za napeto, dinamično, z dialogi polno fabulo o kaosu, ki ga v resnici ni, povzročajo ga drugi samo zato, ker Kolar govori nov, zatiran jezik, ki ga govori peščica ljudi, še bolj pa jih vznemirja dejstvo, da z njim komunicira pomožna sestra Sandra Hribouschek, ki je kljub svoji formalni neizobraženosti zelo odprta, razmišljujoča in strpna. V njej vsi vidijo veliko grožnjo. Nenavadna literarna oseba, Janez Cerkovnik, ga za silo nauči nemški jezik zaradi proslave, kjer je slavnostni govornik. Tam se zaradi očitnih jezikovnih napak in spodrsrljajev osmeši. Literarne osebe so podane ambivalentno in tudi enopomensko; so bodisi dobre ali slabe, izobražene ali neizobražene, nezmožne ali zmožne ravnati v kaotični situaciji ipd., vse naštetu pa stopnjuje tragikomičnost in grotesknost. Prav tako je treba izpostaviti dogajalni prostor, bolnišnično sobo, ki poškodovanemu Kolarju nikakor ne omogoča počitka in okrevanja, saj je vanjo naseljena vsa kaotičnost in nesposobnost delovanja te institucije.

3 Osrednja tematska izhodišča v romanu Vinka Ošlaka

V romanih, ki jih obravnava ta prispevek, pisatelj tematizira in nakaže več izhodišč, in sicer so to krščanstvo, esperanto, večkulturni, večjezikovni prostor in umetnost, medtem ko se v esejistiki nanje avtoreferencialno naslanja, jih pogloblja in razširja.

Tematsko-idejne povezave z romani se naslanjajo zlasti na esejistični zbirki *Tri barve sveta* (2001) in *Spoštovanje in bit: eseji o naravi, človeku in kulturi* (2003) ter na esej *Pojasnilo prijateljem o esperantu* (1997). Vse teme se v Ošlakovi prozi pojavljajo v različnih fabulativnih in dialoških kontekstih. Tam so razpršene in fragmentirane, ne nujno docela izražene. Jasno je tudi, da esejistični subjekt izpričuje esejistov jaz, svoje odločilne čustvene in razumske sestavine, etos, svetovnonazorske opredelitve, umetniški koncept, miselni profil (Štuhec 2008: 91). Prav tako je esejistični diskurz »zaznamovan z edinstveno osebno noto, ponuja življenjsko empirijo, ne strokovnega znanja, spoznanje išče na nezamenljivo poseben način, izhaja iz kritike sistema in se odpoveduje popolni, logično sklenjeni deduktivni ali induktivni strukturi« (Bavec 2002: 508). Velika tema Ošlakovega literarnega ustvarjanja je vprašanje jezika. Premišljevanje o tem, da se spoštovanje jezika, želja po dobrem poznavanju materinščine in njene kulture, zgodovine, začne pri posamezniku, je nakazano že v *Človeku nikar*. V romanu *Obletnica mature* pa je tema jezika, povezana z vprašanjem manjšine na avstrijskem Koroškem, ironično in tragikomično podana. Avtor v svojih esejih ta vprašanja še bolj razpira in pogloblja. Do manjšine v Avstriji je kritičen in brezkompromisen zlasti zaradi njihove jezikovne ignorance v odnosu do materinščine oz. do slovenstva nasploh. Ti so tudi brez poglobljenega učenja sprejeli nemški jezik oziroma njegovo narečje. Pri Ošlaku je vseskozi poudarjena ideja znanja, poznavanja in spoštovanja jezika. Slovincem očita nezadosten odnos do slovenske kulture in književnosti. Ravno brezbriznost do lastnega je koroške Slovence privedla do svobodne izbire drugega jezika in s tem zamenjave njihove materinščine. To perspektivo jezika Ošlak zelo poglobljeno razširja in analizira v esejistični zbirki *Spoštovanje in bit*, npr. v eseju *Narava, kultura, narod*. Služi mu za prikaz, kako posameznik in skupnost najbolj uničujeta jezik, ki ga ne moreta zaščititi niti zakon niti prisila. V romanu *Obletnica mature* so podane posledice takšnega odnosa, prikazano je, da vodi nepoznavanje svojih korenin in jezika najprej v izgubo identitete, v pozabo in nato v popoln družbenopolitični kaos. Obče zlo, zanikanje in zatiranje jezika in posameznikove identitete, se v *Obletnici mature* rojeva ravno zaradi občutka manj- oz. večvrednosti, ki ga občuti posamezen narod v odnosu do drugega. Temu vprašanju Ošlak pripisuje velik pomen, mdr. je prepričan, da je »nacionalni šovinizem« vzrok za številne vojne. V *Obletnici mature* ni porušena le ideja o složnosti med narodoma, temveč je pokopano tudi prijateljstvo med prebivalci Južnega Norika. V resnici je ustvarjen antisvet in njegov konec, ki se je začel s sovražstvom in zavračanjem nekega, tj. slovenskega jezika. Za koroške Slovence zapiše, da so neizobraženi sprejeli nemško jezikovno normo, v svojo nemščino pa stapljali popačene germanizme. V ospredju brezbriznega sprejetja tujega jezika se kaže nespoštovanje maternega jezika in ne (le) politična prisila, predvsem pa površno znanje. O šibki jezikovni zavesti piše tudi Alojz Rebula (Štuhec 2003: 49–50). Ideja, kakršno Ošlak razvija, ko razmišlja o vlogi jezika v večjezikovnem prostoru – tak prostor pa se pojavlja skoraj v vseh sodobnih družbah – je ideja o svobodi, spoštovanju, svetovljanstvu, enakopravnosti med narodi. Jezika torej ne dojema kot samostojno, temveč raje kot kompleksno enoto, pogosto povezujoč jo v kontekstu z narodom/narodno indentiteto. Država, ki varuje vrednote, kakršne so jezik, kultura, vera, znanost idr., bo optimistično zrla

v prihodnost le, če bo stremela k sožitju in se zavedala večjezičja znotraj nje, vse jezike pa obravnavala enakovredno.

Ošlak se v humanistični ideji in zavzemanju po odpravi hierarhije med narodi, spoštovanju večjezičja in drugih kultur usmerja v esperanto, ki ga poimenuje jezik miru. O njem razpravlja v veliko esejih, eden tehtnejših premislekov o njem pa je gotovo *Pojasnilo prijateljem o esperantu* (1987). Tam izpostavi nekaj vodil, ki jih kasneje v romanih predeluje kot motiv ali idejno izhodišče. Zanj je esperanto »razumna, elegantna in pravična« rešitev jezikovnega vprašanja. Marsikomu se zdi esperanto odveč in nepotreben, Ošlak pa si prizadeva, da mednarodni jezik deluje kot jezik prijateljstva in ne razdora. Zanj je odgovor na vprašanje mednarodnega sporazuma, ki pa ga njegove literarne osebe niso zmožne doseči. Esperanto se kot motivni fragment pojavlja v njegovem romanopisju, in sicer v *Človeku nikar* zlasti kot spomin na očeta (esperanto večkrat poimenuje tudi očetovščina), ki je pripovedovalca navdušil zanj, še bolj pa kot njegova zavrnitev, nesprejetje, v romanu *Hagar*, zaradi strahu pred tujim in nepoznanim. Leopold Germ šele ob svoji smrti spozna lastno zmoto, ko se je odpovedal učenju tega jezika zaradi predsodkov, ki jih Ošlak poda tudi v svojem eseju. V esperantu Ošlak vidi iskreno rešitev med narodi, prav tako je zanj dopolnitev materinščine.

Naslednja tema, o kateri razpravlja in piše Vinko Ošlak, je krščanstvo. O pripadnosti tej veri, ki mu predstavlja najgloblje sidrišče v človeku in jo je zato najtežje oz. najbolj tvegano sprejeti ter se ji odreči, piše v *Človeku nikar* z avtobiografske perspektive, ki je tudi kritična, še bolj pa o njeni vlogi, zmotah, napakah, licemerstvu piše v romanu *Hagar*, v katerem sta ambivalentno predstavljena duhovnika kot učitelja krščanske vere v funkciji asociativnega podajanja stvarnosti moralno pokvarjene duhovščine, zlasti v obliki starejšega, ki nezvesto sledi nauku in je ukalupljen v instistucionalni sistem, ki narekuje, določa, ukazuje.

Krščanstvu Ošlak pripisuje velik pomen, toda hkrati o njem piše s kritično distanco, zlasti v esejistični zbirki *Obe kraljestvi*. Ko premišljuje o veri, poleg religiozne vere misli tudi oz. zlasti na vero kot duševni, duhovni pojav. Pisatelj in esejist krščansko vero predstavlja kot vero strpnosti, odprtosti, dialoga, to pa se je v *Hagarju* vztrajno ruši in rahlja.

Pri pojmovanju kulture in umetnosti, ki se tudi pojavita kot motivna fragmenta, se sklicuje na krščanstvo, zanj je prava kultura tista, ki deluje v skladu z božjimi – krščanskimi – načeli, zapovedmi, vrednotami. Sklicujoč se na Theodorja Haeckerja, ki se prav tako naslanja na krščansko verovanje v umetnosti, mora kultura po njegovem verovati v osnovno preprosto, ponižno poslanstvo – streči nečemu, »kar raste po Božjem načrtu in volji«, kakor piše v esejistični zbirki *Spoštovanje in bit*. Ne priznava vloge sodobne umetnosti, v kateri je po njegovem mnenju čaščen izdelovalec sam in se vzpostavlja *kult umetnika*. V eseju *Krščanstvo in kultura nove Evrope* je prepričan, da »umetnost začne propadati, ko se namesto tistega, ki mu je umetnina posvečena, pojavi izdelovalec sam, ko nastane kult umetnika, ki se

stopnjuje celo v kult ustvarjalca, se pravi nekakšnega kulturnega boga« (Ošlak 2003: 74–75). Kaže se torej umetnik, ki ne stremi za materialnim zaslužkom in mu ta ni glavni motiv za katerokoli umetniško ustvarjanje. Ošlak ponazori dve vrsti umetnika ambivalentno za prikaz nasprotujočih si idej in enoznačno podajanje posledic takšne odločitve: Cerkovnik kot literarna oseba iz *Obletnice mature* je resigniran umetnik, ki obupa nad pisateljstvom zaradi sramotno nizkih honorarjev, zato se raje odloči za drugo poklicno pot (vozi rikšo), je nerazumljen samotar in posebnež. Delno je takšna literarna oseba nakazana že v *Hagarju*, kjer je predstavljen pesnik Ernest Goll kot dejanska (resnična) oseba, ki obupan nad svetom stori samomor. Po drugi strani se pojavi umetnik, ki stremi k materialnemu bogastvu, ki je torej popolno nasprotje Ošlakovim idejam o umetnosti in umetnikom, še več, zborovodja Erjavc služi tako bogu kakor državi, podan je mestoma komično. Cerkovnikova odločitev resda osvobodi njegovega duha, a ne v finančnem oziru, medtem ko iznajdljivemu Erjavcu nič ne manjka. Tu je nasprotje med dvema umetniškima poloma podano le z ene perspektive. A kljub vsemu je v romanih opaziti tudi druge motive umetnosti, ki določujejo Ošlakovo esejistiko. Od vidikov je treba opozoriti na zavračanje kiča, do katerega ima pisatelj oz. pripovedovalec odklonilen odnos. Ošlak-esejist opazuje umetnost s perperktive, ki se navezuje na krščanstvo, danes, v pluralistični družbi, pa se zdi nemogoče določevati vlogo in pomen umetnosti enostavno in preprosto, torej samo z enega vidika. Slikam Jožeta Tisnikarja za popolno nasprotje postavlja nove umetniške stvaritve, ki jih poimenuje inštalacije, in jih ne priznava. Zanj je umetnik tisti, ki vedno znova išče, odkriva človeške skrivnosti, dvomi v sodbe, dejstva idr. Takšna je tudi literarna oseba Leopold Germ, ki skozi dialoškost poudarja, da je umetnosti težko podati definicijo, čeprav se zavzema za povprečno umetnost. Zgraja se nad slikami Presarja (ki aludira na Tisnikarja), saj ob ogledu njegovih slik doživlja grozo, grotesko. A Karolina, s katero si ogleda razstavo, je drugačnega mnenja, kar že kaže na Ošlakovo misel, da umetnost lahko združuje dva ideološko, nazorsko popolnoma nasprotujoča si posameznika.

4 Analiza

Esejizmi v romanu pomenijo večglasnost oz. polifonost (Bavec 2001: 59 in Brune 2010: 89), predstavljeni so lahko kot fragmentirana celota ali pa so pa kot razpršek več tem, pri čemer so lahko »ideje le del kompleksne problemske mreže, ki je ni moč zožiti na eno samo temo« (Bavec 2001: 58). To kompleksnost večglasja lahko opazujemo tudi v romanu Vinka Ošlaka, zato si pričujoča analiza zastavlja vprašanja, kakšen je pomen in vloga esejizmov za literarno osebo in dogajanje ter v kakšni obliki se pojavljajo.

Teme, ki so stalnica v Ošlakovem literarnem ustvarjanju in so podane v zgornjem poglavju, pisatelj v svojih romanesknih delih predstavlja v različnih kontekstih: v variacijah teme, v dialoškostih, karakterizacijah oseb, deskripcijah. V njih avtor predstavlja svojo svetovnonazorsko in esejistično misel, ki je v prozi udejanjena v literarnih osebah: skozi dialoge, karakterizacije oseb, njihov razvoj.

4.1 Vprašanje jezika

V romanu *Obletnica mature* je zanemarjanje materinščine predstavljeno kot vir zla. Roman je fragmentiran, ko pripovedovalec predstavlja, karakterizira literarne osebe, esejizmi so vpeti tako v dialoškost kot tudi v vsevednega pripovedovalca. Stranska oseba Sandra je tipična Slovenka, ki takoj ustreže, pomaga in ponižno sprejme nalogo, a je hkrati tudi mnogo bolj trdna v svojem jezikovnem, identitetnem prepričanju kot drugi, ki so vse prej kot ustrežljivi. Ponosna je, da bo s svojo materinščino pomagala. Odtujeni odnosi med Kolarjevimi političnimi kolegi in ženo se le še poglobljajo, ne zaradi morebitnih ideoloških nestrinjanj, temveč zaradi jezika. Na fabulativni ravni je ustvarjen kaos, ki se vzpostavi zaradi nerazumevanja jezika, Ošlak tako predstavi fiksijsko zgodbo v realnem dogajalnem okolju, skozi groteskno, tragikomično perspektivo pa je podana stvarnost jezikovne politike na avstrijskem Koroškem. Prikazano je, kako zlahka so se kapitanu Kolarju odrekli njegovi najtesnejši kolegi in najožja družina samo zato, ker govori jezik, ki ga sami ne razumejo ali nočejo razumeti. Idejno raven lahko razširimo in sklenemo, da je nerazumljen zaradi drugačnosti, kar roman še bolj aktualizira. V njihova občutja se naseli sram zaradi kapitanovih jezikovnih kompetenc. Slovenski jezik je zatrt, manjvreden, čeprav je iz deskriptivnih fragmentov, ki jih v dialoškosti izreka dr. Pranger, jasno, da gre za jezik, ki so ga tukaj govorili pred nemščino in da ima mnogo večji pomen, kot bi mu ga radi pripisali. Kolarjeva stranka se skozi dialoge njenih članov kaže kot zelo nazadnjaška v odnosu do »manjšinskega« jezika, žensk, neizobražena je v zgodovini, umetnosti, kulturi, v tej svoji miselnosti pa ni osamljena. Politična kolega Piskernig in Travnik sta nacionalista, bojita se tujcev, tujega, »špasnega« jezika, ki ga po njunem nihče več ne govori. Skozi dialoškost literarnih oseb, njihovih premišljevanj, njihovih funkcij je podano nepoznavanje jezika in zgodovine, o čemer Ošlak piše v svojih esejih, v katerih je poudarjena tudi posameznikova vloga pri nespoštovanju materinščine. Tu je tak odnos presežen v grotesknosti, podano je, kako zlahka nekdo pozabi na svoje korenine in svoj jezik, kako nekritično so Slovenci sprejeli nemščino, nad čimer se pisatelj zgraža.

Pranger je državni šolski svetnik, je izobražen, odprt človek, ki s svojimi esejističnimi ekskurzi o zgodovini Karantanije predstavlja osrednjo Ošlakovo esejistično misel o potujčevanju koroških Slovencev. Prepričan je, da preziranje ne vodi v uspešno potujčevanje. Njegova vloga je v pojasnjevanju kulturnopolitične situacije. V dialogu z nevednim Piskernikom izpostavi, da se Slovenci zlahka potujčijo in se ponižujejo kar sami. Izpostavi tudi, kako rojak v tujini nemalokrat pozabi na svoje korenine in se takoj oprime svobodnjaštva.

Osrednja tema romana je zaničevanje, zatiranje slovenskega jezika in Slovencev na avstrijskem Koroškem pa tudi nespoštljiv odnos Slovencev samih do materinščine. Kaže se kot ironizacija politične teme, ki je podana skozi popolno nepoznavanje situacije, katere nosilci so nevedni politiki, prikaz zlorabe jezika v politične namene, kar je predstavljeno z ironično perspektivo, predstavitev jezika kot identitetne komponente. Skozi dialoškost je prikazano, kako hitro lahko izgubiš svoj jezik,

ne samo ob nesreči, temveč zlasti zaradi pomanjkanja jezikovne samozavesti in nepoznavanja lastne kulturne, duhovnozgodovinske perspektive. Jezikovni nazori so izraženi jasno, ideja, ki je izpeljana skozi ironizacijo, grotesko in humorno-tragično perspektivo, se jasno nanaša na Ošlakovo esejistično misel: človek sprejme tuj, nematerni jezik sam. Vprašanje jezika kot osrednja tema *Obletnice mature* se pojavlja na fabulativni in idejni ravni ter se povezuje z Ošlakovo esejistično mislijo. Vloga esejizmov se tukaj vzpostavlja v razčlenjevanju, pojasnjevanju fabule in predzgodbe kot posledice kaosa, tragikomičnih in grotesknh situacij pa tudi v podajanju avtorjevih stališč do izhodiščnega vprašanja. Vprašanje jezika je v slovenski književnosti pogosta tema, zlasti v književnosti Slovencev v Italiji, Avstriji, v književnosti izseljencev.² Veliko razprav in študij se nanaša na motivno-tematski vpogled literarnega ustvarjanja izbranih avtorjev in avtoric, slogovno-stilne posebnosti (npr. Borovnik 2012; Pirjevec 2005, 2013; Poniž 2013; Kravos 2013), Boris Paternu pa je premišljeval o t. i. jezikovnih travmah, ki jih vidi kot posledico zločinske preteklosti (2005). Avtor izpostavlja »jezikovni genocid fašizma in nacizma« (2005: 63), o čemer so pisali (pišejo) mnogi uveljavljeni slovenski pisatelji, kakršni so npr. Florjan Lipuš, Boris Pahor, Alojz Rebula (prav tam), sodobnejša zgodovina pa beleži »globalizacijsko jezikovno izpostavljenost« (prav tam), ki ji pripadata uveljavljeni slovenski pisateljici Brina Svit in Maja Haderlap. Razlika med njima je v svobodni izbiri druge (Paternu 2005: 53). Danes je vprašanje jezika pogosto v smislu določevanja prostorske določnice neke književnosti, saj številni avtorji ustvarjajo v nematernem jeziku. Takšne pisatelje in pisateljice Silvija Borovnik imenuje *literarne dvoživke* (Borovnik 2012: 98). V času globalizacije in večkulturnosti je torej nemogoče govoriti le o eni književnosti znotraj posameznega naroda, saj številna literarna dela pričajo o nasprotnem in zato književnosti ne določuje le jezik. V zadnjem času je bilo temu vprašanju posvečenih nekaj razprav, npr. ob romanu *Angel pozabe* (2012) Maje Haderlap, ki je napisan v nemščini (Borovnik 2012, Zupan Sosič 2014). A če se vrnemo k jezikovnemu genocidu preteklih obdobij, ki je zaznamoval številne avtorje, npr. B. Pahorja, A. Rebulu, F. Lipuša, J. Messnerja, je treba izpostaviti ugotovitve Borisa Paternuja (1991), ki kot literarno posledico zatiranja slovenščine opazi dva vidika, zavrtost literarnega jezika, ki mu pripada J. Messner, in skrajni napor jezikovne tvornosti in svobodnosti, ki določa pisavo Florjana Lipuša (1991: 5–7).

4.2 Esperanto kot jezik miru

Esperanto kot motivni fragment se pojavi v Germu v trenutku, ko med padanjem spozna svoje zmote. V njem v filozofsko-analitični deskriptivnosti premišljuje, da

² Tej književnosti je bila posvečena tudi ena od novejših števil *Jezika in slovstva* (2013), v uvodniku katerega je Silvija Borovnik poudarila, da sta izraza zamejska književnosti in manjšinska književnost zastarela zaradi brisanja meja, o čemer je pisal že Boris Paternu v *Sodobnosti* (1991), medtem ko je Jože Pogačnik podrobneje podal uvid v t. i. manjšinsko, zdmsko književnost na podlagi prostorskih določnic (1972, 2001). Tako se številne razprave v novejši literarni zgodovini, ki se osredinjajo na tovrstno književnost, usmerjajo v večjezičnost, medkulturnost, preseganje regionalnosti (gl. B. Paternu 1991; S. Borovnik 2012; Marija Pirjevec 2013).

je esperanto zavrnil zaradi nepoznavanja, kar je eden od temeljnih predsodkov pri zavračanju esperanta, kakor jih navaja Ošlak v esejih. Podan je kot idejna zavrnitev v svoji ideji dobrega in k spoštovanju zazrtega jezika ter v vlogi karakterizacije glavne literarne osebe v *Hagarju*. O esperantu v obliki avtobiografskih premissljevanj piše tudi prvoosebni pripovedovalec v *Človeku nikar*, ta intimna, z notranji monologi podana premissljevanja o mednarodnem jeziku in jeziku miru, kakor esperanto imenuje Ošlak v svojih esejih, pa ga povezujejo z očetom, ki ga je za ta jezik navdušil.

4.3 Zmote krščanstva

Zelo obsežna in pogosta tema je krščanstvo, ki se od vseh romanov najbolj natančno in poglobljeno pojavlja v Ošlakovem prvencu *Hagar*: Esejizmi se pojavljajo v funkciji avtorjevega neposrednega podajanja stališč o vprašanih, povezanih s krščanstvom. V takšni vlogi se pojavljajo tudi pri vprašanju umetnosti, jezika, esperanta, zavračanju zla.

Tukaj se, za razliko od esejev, pojavlja več dvomov v vero, po drugi strani pa so prav tako poudarjene zmote krščanstva, ki jih v dialoški in svojem ravnanju ponazarja tradicionalni župnik Šteharik, preko njega je krščanstvo predstavljeno kot toga vera, ki sledi instituciji, ki jo zanima kvantiteta faranov in ne iskrenost, poštenost ipd. V to navidezno idiličnost, ki nikogar ne vze mirja, trči mlad duhovnik, ki s svojo drugačnostjo, popolnim sledenjem evangeliju vnese v vas kaos: je utopist vse do svojega padanja po steni. Poudarjeno je, kako globoko so v človeku zasidrane tradicionalne ideje, da veruje samo zato, ker je vera zasidrana v njegov kulturnozgodovinski spomin. Prek ljudi, ki mislijo, da so verni, je izražena osnovna Ošlakova esejistična misel, da bi krščanstvo moralo zavračati licemerne posameznike, ki so v njej neiskreni in vere ne doživljajo dovolj polno. Širša je ideja o sočloveku, ki se najprej kaže v odnosu faranov do revnega. Prepričani so, da je država rešiteljica socialnih problemov, v resnici pa se bojijo izgube svojega materializma. V romanu se uresničuje Ošlakova kritika verujočih ljudi: skozi dejanja in dialoškost so stranske osebe podane kot verujoče samo delno in niso pravi kristjani.

Germ, ki bi rad le zvesto, brezkompromisno sledil katoliškemu nauku, tega paradoksa nikakor ne more razumeti, še več, zaradi ideje je preganjan in mora na zaslisanje. Skozi dogodke, ki jim je priča posredno in neposredno, se odstira stvarnost, ki jo Ošlak izpričuje v esejistiki, namreč da se veren ali neveren človek zmeraj boji neznanega in kako je v svojem življenju nepošten do sebe in drugih. A hkrati je podana tudi ideja, kako težko je takšno miselnost preseči: to spoznanje in obup ob njem pomeni tudi konec Germovega življenja in padanje po steni. Sklepni del, ko glavna literarna oseba premissljuje o krščanstvu, njegovih nedoslednostih, neiskreni ljubezni, strahu pred ljubeznijo, dobiva prave esejske razsežnosti. Pomeni tudi esejski ekskurz v osrednje teme Ošlakovega literarnega ustvarjanja in je v vlogi ponazoritve fabulativnega dogajanja, pomeni asociativno navezavo na njene fragmente, ki se pojavljajo v romanu. Da bi bila diametralnost v doživljanju krščanstva razbita, se v romanu pojavi nevernica Karolina, ki dvomi v vero, vanjo pa se zaljubi Leopold

Germ. Z zapleteno fabulo, v kateri se znajde, se v njem odpira še več vprašanj, ki so povezana z ljubeznijo do Cerkve in ženske, in ga privede do sklepa, da institucija zlahka obrne hrbet vneto verujočemu. Pokaže se, da je ljubezen do prve sicer iskrena, a s strahospoštovanjem. Proti Germu pa ni le Cerkev, ki bi mu kot dušnemu pastirju morala nuditi oporo, temveč tudi država. Tukaj se na idejni ravni kaže avtoreferencialnost na *Človeka nikar*, kjer pisatelj v spominjanje brezkompromisno vpenja tudi perspektivo države in Cerkve, ki sta obe enako enolični: predstavljeno hoče biti torej nezaslišano sprenevedanje ene in druge, ki sta daleč vsaksebi, a ljudi obe enako trdno držita v primežu in z njimi manipulirata.

Bog je za Leopolda (*Hagar*) in pripovedovalca (*Človeka nikar*) vsemogočen, pri čemer se pripovedovalec približa Montaignevim mislim: tudi zanj je Bog »resnična Bit«, »absolut, s katerim ni subjekt v ničemer povezan« (Balžalorsky 2010: 103). Zato, ker se to ne udejanja v realnem življenju, postane Germ žrtev in tragična literarna oseba.

Esejizmi o premišljevanju krščanskega nauka, ki se pojavijo na koncu, kar predstavlja fabulativno-idejni vrh romana, služijo fabuli kot analitično-sintetični prikaz ravnanja literarnih oseb, zlasti Šteharnika, Germa in verujočih.

4.4 Pojmovanje umetnosti

Premišljevanje o umetnosti se naslanja na krščanstvo, pri čemer je naslonitev na umetnikovo vlogo podana z zavrnitvijo množične umetnosti. V prejšnjem poglavju je bilo že podano, da je Ošlakovo pojmovanje umetnosti v njegovih esejih morda preveč enoznačno, saj je v današnji dobi težko oz. nemogoče dokončno podati sodbe, ki se naslanjajo na definicijo umetnosti. Dojemanje umetniške stvaritve je predstavljeno skozi dialog med Karolino in Germom (*Hagar*), ko si ogledata Presarjevo razstavo. Skozi dialoškost je razkrita njuna nasprotujoča si perspektiva o umetnosti, a sta si vseeno v drugih ozirih zelo blizu. Tukaj je mimobežno in ne do konca izpeljana Ošlakova misel, da ima prava umetnost možnost združiti dva ideološko, svetovnonazorsko popolnoma nasprotna si človeka.

Literarno umetnost pisatelj povezuje kot integralni del posameznikove pripadnosti nekemu narodu. V esejističnih zbirkah (npr. *Tri barve sveta*, *Spoštovanje in bit*) večkrat razpravlja o jeziku kot sredstvu za literarno ustvarjanje. Zanj je bistvenega pomena poznavanje lastne zgodovine in kulture, zlasti se opira na literaturo. V *Človeku nikar* jasno in konkretno izrazi veliko spoštovanje umetniškim delom Cankarja in Prešerna, prav tako pa se zgraža nad trivialnim in kičem. Opaziti je estetizacijo literarne umetnine v *Hagarju*, katere nosilec je Germ, ki v svoji monološkosti poudarja povezavo med umetnostjo in krščanstvom.

Kot že omenjeno, sta podana dva, nasprotujoča si vidika tega vprašanja. Esejizmi o umetnosti se v romanih kažejo v dialoškosti in monološkosti, v motivnih fragmentih

(spoštljiv odnos do knjig, pisateljev) in v argumentiranem premisleku z namenom, da bi pisatelj razplasil dogajalni čas in prostor oz. ustvaril prijetno vzdušje ter se kritično približal ali oddaljil od teme umetnosti.

4.5 Zavračanje zla

Krovna tema, ki izhaja iz vseh izpostavljenih tem Ošlakovega literarnega ustvarjanja, pa je zavračanje zla med narodi in sprejemanje *večjezičja*, *večresničja* in sožitje med verniki in neverniki. Oseba, ki se spoprijema z življenjskimi resnicami, ki mnogokrat odstopajo od lastnih pričakovanj, je Leopold Germ in je nosilec utopične ideje o idealnem, nesvetohlinskem svetu. Cerkev, ki naj bi učila o ljubezni, tudi greši in kaznuje, Germu ne nudi zatočišča in opore. Ko premišluje o tem, da ga je institucija zatajila, se s posebno senzibilnostjo spominja učitelja Doberška, ki nosi idejo o življenju brez zla: zlo pa je po njegovem povsod, v vseh časih, prostorih. Vsi si zatiskajo ušesa, ko se zlo dogaja, zato opozarja, da je treba vedno, ne glede na kraj in čas, misliti na sočloveka. Doberšek se pojavlja kot nostalgični spominski fragment ob Germovem padanju po steni v obliki nadideje vsega, za kar si Germ prizadeva in kar je navsezadnje tudi Ošlakova izhodiščna tema literarnega ustvarjanja.

5 Zaključek

Esejizmi v romanu Vinka Ošlaka v funkciji dialoškosti, monološkosti, deskripcij prehajajo v ironizacijo, humornost in tragičnost: literarna oseba je žrtev dvoličnega, z zlom vseprisotnega sveta, v katerem se človek s preveč utopičnimi idejami vedno znajde v težki, nerešljivi situaciji: običajno je taka oseba nemočna in v širši družbi nima podpore. Ker ne zmore podleči nejasnim pravilom družbe, se njegovo življenje konča ali pa posameznik v njem povsem resignira. Esejizmi osnovno zgodbo nadgrajujejo z jasnimi, dokončnimi premišljevanji, podani so tudi ambivalentno. Za roman *Hagar* je značilno, da dialogi služijo razvoju zgodbe, ki pa je precej statična. Esejistične prvine so v tem romanu jasno izražene in se približajo esejistični metodi spoznavanja, ki »ne dopušča odkritja dokončne absolutne resnice; resnica esejizma je vedno le delna inčasna, končne sodbe so ironično razveljavljene« (Bavec 2001: 59). V *Človeku nikar* je funkcija esejizmov v ponazoritvi pripovedovalčevega svetovnonazorskega pogleda, torej kot dejstev, ki ga kot osebo določujejo in vzpostavljajo pripovedovalčevo osebno perspektivo. Predstavljeni so kot tematska izhodišča. V omenjeni avtobiografiji so tako zarisana različna problemska vprašanja, esejizmi pa se kažejo v pripovedovalčevih monologih, pogosto v povezavi z analitičnimi spominjanji na njegovo mladost in očeta, ki ga neizmerno spoštuje. Gre za enoplastno vzpostavlanje esejizmov v avtobiografijo v obliki deskripcij, pisem, monologov, v teh premišljevanjih pa se pripovedovalec kaže kot razgledan, odprt humanist, ki poleg napak človeštva priznava tudi lastne znote.

V *Obletnici mature* so esejizmi podani v ironični in tragikomični perspektivi, njihova vloga pa je mnogokrat didaktična: pojasniti nerazgledanim politikom nastanek, izvor zatiranega naroda in njegovega jezika. Definiciji esejističnega romana se delno približa prvenec *Hagar* zlasti s svojimi esejskimi ekskurzi, ki dosežejo svoj vrh na koncu, medtem ko so esejizmi v avtobiografiji *Človeka nikar* po obsegu in pomenu skromnejši v primerjavi s *Hagarjem* in *Obletnico mature*, saj njihova funkcija ni plastenje fabule, temveč karakterizacija literarne osebe.

Viri

- Ošlak, Vinko, 1992: *Hagar*. Ljubljana: Mihelač.
- Ošlak, Vinko, 1995: *Človeka nikar*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva družba.
- Ošlak, Vinko, 1997: *Pojasnilo prijateljem o esperantu*. Ravne na Koroškem: Voranc.
- Ošlak, Vinko, 1998: *Obletnica mature*. Ravne na Koroškem: Voranc.
- Ošlak, Vinko, 2001: *Tri barve sveta: eseji in razprave*. Maribor: Slomškova založba.
- Ošlak, Vinko, 2003: *Spoštovanje in bit: eseji o naravi, človeku in kulturi*. Maribor: Litera.
- Ošlak, Vinko, 2007: *Obe kraljestvi: eseji*. Maribor: Litera.

Literatura

- Avsenik Nabergoj, Irena, 2010: *Hrepenenje in skušnjava v svetu literature: motiv Lepe Vide*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Balžalorsky, Varja, 2010: O singularnosti tistega »neumnega podviga«. *Primerjalna književnost* 33/1. 101–119.
- Bavec, Nataša, 2001: Naratološki pogledi na Musilov esejistični roman *Mož brez posebnosti*. *Primerjalna književnost* 24/1. 45–69.
- Bavec, Nataša, 2002: Esej in esejistični stil v slovenski literaturi devetdesetih let. *Slavistična revija* 50/4. 503–520.
- Borovnik, Silvija, 2008: Medkulturnost slovenske književnosti na avstrijskem Koroškem. Košuta, Miran (ur.): *Slovenščina med kulturami*. Slovenski slavistični kongres, Celovec in Pliberk 2008. Celovec, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 43–54.
- Borovnik, Silvija, 2012: Dvojezičnost slovenske književnosti v Avstriji kot odraz dvojne identitete. Borovnik, Silvija (ur.): *Književne študije. O vlogi ženske v slovenski književnosti, o sodobnih prozi in o slovenski književnosti v Avstriji*. (Zora 85). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti. Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru. 180–191.
- Borovnik, Silvija (ur.), 2012: *Književne študije. O vlogi ženske v slovenski književnosti, o sodobnih prozi in o slovenski književnosti v Avstriji*. (Zora, 85). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti. Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru. 192–205.
- Borovnik, Silvija, 2013: Zamejska književnost? Manjšinska književnost? *Jezik in slovstvo* 58/4. 3–4.

- Brune, Krista, 2010: The Essayistic Touch: Saramago's Version of Blindness and Lucidity. *Mester* 39. 89–110.
- Calder, Todd, 2014: The Concept of Evil. Zalta, Edward N. (ur.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Winter.
- Fridl, Ignacija J., 2010: Esej z vidika antične filozofije. *Primerjalna književnost* 33/1. 121–129.
- Grimes, Jessica, 2004: Reinterpreting Hagar's story. *Lectio Difficilior* 2004/1. 1–12.
- Juvan, Marko, 2010: Esej in narava literarnovednega diskurza. *Primerjalna književnost* 33/1. 233–243.
- Kante, Božidar, 2001: *Filozofija umetnosti*. Ljubljana: Jutro. 28–29.
- Koron, Alenka, 2003: Avtobiografija, fikcija in roman: o možnostih žanra »roman kot avtobiografija«. *Primerjalna književnost* 26/2. 65–86.
- Koron, Alenka, 2008: Avtobiografija in naratologija: sodobne pripovednoteoretske kategorije v raziskavah avtobiografskih pripovedi. *Jezik in slovstvo* 53/3–4. 7–21.
- Kravos, Bogomila, 2013: Josip Tavčar na stečiču kultur. *Jezik in slovstvo*. 58/4. 49–57.
- Paternu, Boris, 1991: Vprašanje zavrtosti in prostosti v slovenski književnosti na Koroškem. *Sodobnost* 39/1. 1–14.
- Paternu, Boris, 2005: Po sledih jezikovnih travm v sodobni slovenski književnosti. *Jezik in slovstvo* 50/2. 63–77.
- Pirjevec, Marija, 2005: Duhovna os Rebulove proze. Bratuž, Lojzka (ur.): *Rebulov zbornik. Ob pisateljevi osemdesetletnici*. Trst: Mladika. 27–33.
- Pirjevec, Marija, 2013: Vprašanje regionalizma in univerzalizma v Rebulovi prozi. *Jezik in slovstvo* 58/4. 37–47.
- Pogačnik, Jože, 1972: *Slovstveno zamejstvo in zdomsko slovstvo. Opis izhodišč in ocena vrednosti*. Trst: Zaliv.
- Pogačnik, Jože, 1972: *Zgodovina slovenskega slovstva VIII*. Maribor: Obzorja.
- Pogačnik, Jože, 2001: Književnost v zamejstvu in zdomstvu. Pogačnik, Jože idr., 2001: *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS. 353–401.
- Poniž, Denis, 2013: Izkoreninil se bom/Mich ausgraben - poezija Janija Oswalda v presečišču dveh svetov. *Jezik in slovstvo* 58/4. 27–35.
- Štuhec, Miran, 2003: *Slovenska esejistika v drugi polovici 20. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Štuhec, Miran, 2008: Slovenska esejistika v presečišču biografskih in avtobiografskih vidikov. *Jezik in slovstvo* 53/3–4. 89–100.
- Vollmaier Lubej, Janja, 2013: *Tema umetnika, umetnosti in umetniškega ustvarjanja v prozi sodobnih koroških avtorjev in avtoric*. Doktorska disertacija. Maribor: Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.
- Zima, Peter V., 2010: Essay and Essayism between Modernism and Postmodernism. *Primerjalna književnost* 33/1. 69–82.
- Zupan Sosič, Alojzija, 2006: *Robovi mreže, robovi jaza: sodobni slovenski roman*. Maribor: Litera.
- Zupan Sosič, Alojzija, 2014: Partizanska zgodba v sodobnem slovenskega romanu. *Jezik in slovstvo* 59/1. 21–42.